

DİJİTALLEŞMENİN SORULARI

Kapitalizm, büyüebilmek için kabuk veya deri değiştiren canlılara benzemektedir. Sistemin tarihi sürecine bakıldığında hastalıkları barındırdığı ancak her seferinde olumsuz koşulları bir takım değişiklikler ve yenilikler ile pansuman ettiği görülmektedir.

Prof. Dr. Zahide Ayyıldız Onaran

Bugün çokça tartıştığımız küreselleşme de esasında kapitalizmin bu amacına hizmet etmektedir. Küreselleşme kapitalizmin bağımlılıkyaratmagüdüsunüveyayılmacıdoğasını yansıtmaktadır. Marshall McLuhan, aynılaşma ve bulaşma gibi etkileri barındıran küreselleşmeyi tanımlarken literatüre kazandırdığı “global köy” kavramını kullanmaktadır. İçinde bulunduğumuz konjonktürde üretim teknolojilerini, bilginin hızla ve kolayca yayılmasını, mal ve sermaye hareketlerinin serbestliğini, bulaşma etkisiyle bir ülkeden bir diğerine sıçrayan krizleri düşünürsek bu soruya olumsuz cevap vermek güçleşecektir.¹

McLuhan'ın bahsettiği bu köyde çarkların kapitalizmin arzu ettiği gibi dönmesi için birtakım “yenilikler” kaçınılmazdır. Bu ihtiyaç her geçen gün beraberinde farklı paradigmaları ve kavramları getirmektedir. Yeni Ekonomi ve faktörleri olarak bilgi ve teknoloji de bunlar arasında sayılabilmektedir.

Özellikle 20. yüzyılın sonu ile 21. yüzyılın başları birçok “yeni” nin imzasının atıldığı bir dönem olmuştur. Dijitalleşme ise en dikkat çekicilerden biri olmuştur.

Peki nedir dijitalleşme? Kapitalimin yeni bir sömürü aracı mıdır? Yani sermayeye ve güce sahip olanlar dijitalleşmeyi daha büyük bir sömürü aracı olarak kullanabilirler mi? Adaletsiz gelir dağılımının günah keçilerinden biri olabilir mi? Veya bir gereklilik midir? Bireylerin ve diğer tüm ekonomik ajanların adaptasyonu gerekli midir?

¹ İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü

Bu sorular ve olası cevapları Dijital sistemin gücünün, avantajları ve dezavantajları ile ilgili beklentilerin bir nevi özetidir. O zaman önce dijitalleşmeyi tanımlayalım: Dijitalleşme; tüm fiziki verinin, bilginin, üretim süreçlerinin; programlar ve kodlar sayesinde ulaşılabilirliği artırmak, zaman tasarrufu sağlamak ve olası gecikmeleri azaltarak verimliliği artırmak amacıyla internet ve bilgisayar aracılığıyla sanal ortamlara taşınmasıdır. Dijital dönüşüm ise entegrasyon ile otomasyon sağlamaktır.

DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Peki ya kapitalizm bu yeni oyuncağı ile nasıl bir oyun kurmakta?

Küreselleşmenin bir ürünü olan, internet, bilgi ve teknolojik gelişmelerinin yaratmış olduğu sonuçlardan biri de dijitalleşme ve dijital dönüşümdür. Bugün binlerce araştırmaya konu olan arbitraj hareketleri, kripto paralar, blok zinciri (blockchain), NFT

gibi dijital dünya ürünlerinin ekonomi, sermaye ve politik güç üstündeki etkilerini düşünenecek olur isek en azından oyunun etki alanının genişliği hakkında bir çıkarsamada bulunabiliriz. Elbette ki bununla da sınırlı değil aynı zamanda beslenmiş olduğu birçok sanal platform ile sosyal hayat üstünde ve hatta sosyal sağlık üstünde, dahi etkilerini görmek mümkündür. Bugün sosyal medyanın tüketim alışkanlıklarınız ve eğiliminizi ne denli etkilediğini düşünün? Diğer taraftan sermayeye sahip olan ülkeler, bireyler, kurumlar dijitalleşmenin gereklerini yerine getirebilecekleri

için oyunu belirleyebilme imkanına sahip olabileceklerdir. Bir kavramın, olgunun aracın doğduğu yer türediği sistemin özelliklerine sahip olacaktır veya en azından benzeyecektir. Dolayısıyla dijitalleşme Kapitalizmin iştahının kabarmasına ve daha da canavarlaşmasına neden olabilecektir.

Mikro düzeyde düşündüğümüzde ise kalifiye olmayan emek üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. İşsizlik; dijitalleşmenin, emek piyasasında kapitalizmi besler şekilde sağlamış olduğu verimlilik ve üretim artışının negatif dışsallığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir süre sonra insandan çabuk öğrenen bilgisayar, yapay zeka ve kendi kendini geliştiren programların egemenliği sadece bilim kurgu filmlerinin konusu olmaktan öteye gidebilir. Zira bir dönemin çocukları için hayal dünyasını aralayan Jetgiller'in yaşantısından pek de uzak bir noktada sayılmayız. Bu noktada dijitalleşmenin birey üzerindeki bir başka etkisine değinmek gerekir. Dijitalleşme insan üzerinde bağımlılığa, hem de farkında olmaksızın gönüllü bir şekilde gerçekleşen bağımlılığa, neden olabilmektedir. Çünkü kolaylaştırıcılığı ve hızı tercih edilmesinisağlarken, biryandan vazgeçilmemesinin gerekçesidir. İşin daha kötüsü insanlık kendi ürettiği bir yapay zekanın, kodun veya programın bir süre sonra esiri olmaktadır. Trafikte karşılaştığım, şarjı bittiği için navigasyon açamadığını ve yol bilmediği için yolcu alamayacağını söyleyen taksi sürücüsü bu

gönüllü bağımlılığın en ironik örneklerinden biridir. Dijitalleşme gittikçe ivme kazanırken gönüllü bağımlılıklarımız da o denli hızla artmıştır. Covid 19 ile gelen "yeni" düzen bunun temsilidir. Öncesinde olduğu gibi sınırların gücünden bahsetmek giderek zorlaşmaktadır. Kapalı ve müdahaleci ekonomi ve sosyal politikaların başarısı tartışma konusudur.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise soruları cevaplandırırken dijital dünya ve ürünlerinin avantaj ve dezavantajlarının girift olmasıdır. Dolayısıyla McLuhan'ın "global" köyünde yaşayan oyuncu veya aktörler olarak sisteme temelden karşı durmak yerine nasıl yöneteceğimizi, nasıl lehimize kullanacağımızı, hangi araçlar ve mekanizmalar bağlamında bağımlılık oluşturmadan, işletebileceğimizi sorgulamak yerinde olacaktır. Pek tabii beraberinde getirdiği risklerin de iyi bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak dijitalleşmeyi insanlığın bu yüzyılda boynuna asılan bir madalyona benzetebiliriz. Bu madalyon bir tarafıyla insan hayatına sağlamış olduğu kolaylıkları, biraz da içimizdeki Oblomov'u ve homoeconomicus'u gösterirken diğer tarafıyla da vahşi kapitalizmin yüzünü yansıtmaktadır.